

O.M. (2011). *Poperedzhennia ta podolannia porushen pysma i chytannia u ditei*. Poltava: «Interhrafika». 400 s. [in Ukrainian]. 5. Kuranova, S.I. (2012). *Osnovy psykholinhvistyky: navch. posib*. Kyiv: VTs «Akademiia». 208 s. [in Ukrainian]. 6. Oliinyk, I., Tyshchenko, L., & Yatseniuk, L. (2022). Do pytannia korektsii dyshrafii u ditei molodshoho shkilnogo viku. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, (3), 91-94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2022_3_17 [in Ukrainian]. 7. Tentser, L.V. (2015). Psykholinhvistychni mekhanizmy vynyknennia riznykh form dyshrafii u ditei molodshoho shkilnogo viku. *Lohopediia*, (5), 65-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_5_11 [in Ukrainian]. 8. Tentser, L.V. (2021). *Diahnostyka ta korektsiia dyshrafii u molodshykh shkoliariv: (avtoref. dys. kand. ped. nauk)*. Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. Kyiv. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/43657> 9. Trofymenko, L.I., Iliana, V.M., Pryhoda, Z.S., Arkadiyeva, O.O., Hryban, H.V. (2018). *Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Korektsiia movlennia» dlia klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei z tiazhkymy porushenniamy movlennia*. Kyiv: Instytut spetsialnoi pedahohiky NAPN Ukrainy. 89 s. [in Ukrainian]. 10. Cherednichenko, N.V. (2010). Psykholinhvistychni ta psykholohopedahohichni peredumovy formuvannia navychky pysma. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, (16), 222-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2010_16_60 [in Ukrainian]. 11. Sheremet, M.K. (2014). *Lohopediia*. Pidruchnyk. Tretie vydannia pereroblene, dopovnene. K.: Vydavnychi Dim «Slovo». 672 s. [in Ukrainian]. 12. Carroll, J.M., Solity, J., & Shapiro, L.R. (2016). Predicting dyslexia using prereading skills: The role of sensorimotor and cognitive abilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, (57), 750-758.

KOROBENIKOVA T. PSYCHOLINGUISTIC APPROACH TO DIAGNOSTICS AND CORRECTION OF OPTICAL DYSLEXIA AND DYSGRAPHIA.

The article highlights the definition of the concept of 'psycholinguistics' and the psycholinguistic approach to written language disorders. The prerequisites for mastering written language are indicated. The mechanisms of optical dyslexia and dysgraphia are revealed. Groups of specific (pathological) errors according to the classification of O. Hopichenko and E. Sobotovych, which can occur in writing, are presented, and examples of optical-spatial and graphic errors in writing and reading are given. The experience of L. Tenzer in implementing a diagnostic model of writing disorders in primary school children is analysed. The article outlines the directions of diagnostics in accordance with the psycholinguistic approach to studying the mechanisms of dysgraphia. The content of V. Ilyana's methodology is highlighted, in the development of which the psycholinguistic structure of reading is taken into account. The scientist has proposed a methodology for diagnosing and correcting the state of formation of psycholinguistic components of reading in senior preschoolers with speech development disorders, which can be used to identify 'risk groups' and prevent the occurrence of dyslexia. The content of the correctional and developmental programme 'Correction of Speech' for children with severe speech disorders of primary school age in general secondary education institutions in the areas of diagnosis and correction of dyslexia and dysgraphia is analysed, emphasising the role of psycholinguistic nature in the development of reading skills. The stages of work are presented and the levels of development of visual operations and functions are indicated, taking into account the complexity. The directions of work on overcoming optical dyslexia and dysgraphia in primary school children are outlined. The complex of exercises on the development of visual perception, visual analysis and synthesis, letter gnosis, visual attention and memory, visual control, optical-spatial representations in overcoming graphic and optical-spatial errors is proposed.

Keywords: optical errors, graphic errors, grapho-motor skills, dyslexia, dysgraphia, visual gnosis, visual attention, visual memory.

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.11>

УДК 376-056.264-047.11

А.В. Король

akorolin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0392-4113>

ПОНЯТТЯ «РАННЄ ЛОГОПЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ» ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОПЕДЕВТИКИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ

Наукова стаття присвячена дослідженню поняття «раннє логопедичне втручання» як базового компонента пропедевтики мовленнєвих порушень у дітей. Актуальність теми зумовлена високою поширеністю мовленнєвих порушень в дитячому розвитку та їх значним впливом на загальний розвиток дитини, її успішність у

навчанні та соціальну адаптацію. Традиційні підходи до корекції, що розпочинаються в більш пізньому віці, часто виявляються менш ефективними. У зв'язку з цим, на передній план виходить необхідність зосередження зусиль на попередженні виникнення та мінімізації тяжкості мовленнєвих порушень, що зумовлює значення раннього логопедичного втручання як пропедевтичного заходу.

У статті аналізуються теоретичні засади нормативного мовленнєвого розвитку дитини в онтогенезі, визначаються фактори ризику, що можуть призводити до його порушень, та розглядаються сучасні класифікації мовленнєвих розладів. Визначається сутність пропедевтики мовленнєвих порушень в контексті сучасної логопедії та її роль у попередженні вторинних наслідків мовленнєвих проблем.

Центральним елементом статті є розкриття змісту поняття «раннє логопедичне втручання». Розглядаються ключові принципи раннього логопедичного втручання: комплексність (злагоджена робота міждисциплінарної команди фахівців), індивідуальний підхід (з урахуванням індивідуальних особливостей дитини), сімейно-центрований підхід (активна участь батьків у процесі корекції).

Стаття доводить, що раннє логопедичне втручання є базовим компонентом пропедевтики завдяки своїм механізмам пропедевтичного впливу. Вчасне виявлення ризику або перших проявів мовленнєвих порушень та негайне надання кваліфікованої допомоги дозволяє попередити виникнення багатьох мовленнєвих проблем, мінімізувати тяжкість вже існуючих порушень та запобігти формуванню стійких патологічних механізмів мовлення. Авторка статті наголошує на ролі раннього втручання у профілактиці вторинних наслідків мовленнєвих порушень, таких як труднощі в навчанні (читанні, письмі), соціальна дезадаптація, емоційні розлади. Розглядаються існуючі форми організації раннього втручання та інструменти діагностики і оцінки його ефективності.

Ключові слова: раннє логопедичне втручання, пропедевтика мовленнєвих порушень, мовленнєвий розвиток, ранній вік, діагностика мовлення, корекція мовленнєвих порушень, комплексний підхід, фактори ризику, онтогенез мовлення.

Постановка проблеми. Проблеми раннього виявлення та корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку зростає з кожним роком. Несвочасне або відсутнє логопедичне втручання може мати значні негативні наслідки для загального розвитку дитини, її соціальної адаптації та подальшого успіху у навчанні. У зв'язку з цим виникає необхідність глибокого осмислення поняття «раннє логопедичне втручання» як ключового компонента пропедевтики мовленнєвих порушень, його значення для попередження більш складних порушень у майбутньому. Попри очевидну важливість раннього логопедичного втручання для попередження мовленнєвих порушень, на практиці цей принцип не завжди реалізується повною мірою. Існують певні виклики, пов'язані з недостатньою обізнаністю батьків, обмеженим доступом до кваліфікованих фахівців, а також нечітким розумінням сутності та меж раннього логопедичного втручання. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження поняття «раннє логопедичне втручання» та розробки ефективних підходів до його впровадження у практику у контексті пропедевтики мовленнєвих порушень. Недостатньо вивченими залишаються питання критеріїв для визначення потреби в ранньому втручанні, оптимальних методів та форм роботи з дітьми раннього віку, а також взаємодії фахівців різних профілів. Це обумовлює актуальність даного питання, спрямованого на розкриття сутності поняття «раннє логопедичне втручання» та визначення його місця в системі попередження мовленнєвих порушень.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. В останні десятиліття спостерігається значний інтерес науковців та практиків до проблеми раннього логопедичного втручання. Дослідження в цій галузі спрямовані на обґрунтування його ефективності, розробку нових методів та технологій, а також вдосконалення системи допомоги дітям з мовленнєвими порушеннями (Н. Базима, О. Безпалько, Е. Данілавічюте, О. Дікова-Фаворська, А. Заплатинська, А. Запорожець, А. Капська, Н. Ковальчук, Т. Комар, Г. Кукурудза, В. Лубовський, Т. Панченко, Ю. Рібцун, В. Тарасун, Т. Філічева, М. Шеремет та інші).

Українські науковці та логопеди, що досліджують раннє логопедичне втручання наголошують на його важливості та впровадженні у практичну діяльність фахівців. Так, Шеремет М.К. у своїх працях значну увагу приділяє питанням раннього виявлення та корекції мовленнєвих порушень у дітей, розробці діагностичних методик та програм логопедичної роботи з дітьми раннього віку. Її роботи є фундаментальними для української логопедії. Рібцун Ю.В. активно досліджує проблеми раннього мовленнєвого розвитку, розробляє та впроваджує інноваційні методики логопедичної роботи з дітьми раннього віку, зокрема в умовах інклюзивного освітнього простору. Ковальчук Н.М. присвятила свої праці питанням розвитку комунікативних здібностей у дітей раннього віку, використанню ігрових

технологій у логопедичній роботі, а також ролі сім'ї у формуванні мовлення дитини [13, с. 672].

В роботах О.М. Таранченко розглядаються проблеми інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, що включає й дітей з мовленнєвими порушеннями. Її дослідження підкреслюють важливість раннього втручання для успішної інтеграції.

Метою статті є дослідження поняття «раннє логопедичне втручання», виявлення існуючих проблем та прогалин у його розумінні та реалізації, а також окреслення перспектив для вдосконалення системи пропедевтики мовленнєвих порушень через ефективне впровадження раннього логопедичного втручання.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Раннє логопедичне втручання» – це комплексна система діагностичних, корекційно-розвиткових та консультативних заходів, спрямованих на виявлення, попередження та подолання мовленнєвих порушень у дітей з моменту народження до 3-4 років. Воно ґрунтується на розумінні сензитивних періодів мовленнєвого розвитку та пластичності дитячого мозку, що робить корекційний вплив на ранніх етапах найбільш ефективним.

Для поглибленого розуміння поняття «раннє логопедичне втручання» необхідно вийти за межі його базового визначення та розглянути його у контексті сучасних наукових уявлень та практичних реалізацій. Це поняття є відображенням парадигмальних змін у підходах до допомоги дітям з труднощами розвитку, коли акцент зміщується від реактивної корекції вже сформованих проблем до проактивної профілактики та ранньої підтримки [1, с. 288].

В основі раннього логопедичного втручання лежить глибоке розуміння біопсихосоціальної моделі розвитку дитини. Мовлення не розглядається ізольовано, а як невід'ємна частина складного процесу взаємодії біологічних факторів (дозрівання нервової системи, генетичні передумови), психологічних аспектів (когнітивний розвиток, емоційний стан, мотивація) та соціального середовища (сімейне оточення, комунікація з дорослими та однолітками). Таким чином, раннє втручання не обмежується лише впливом на мовленнєвий апарат, а спрямоване на гармонізацію всіх цих сфер розвитку [1, с. 288].

Сензитивні періоди мовленнєвого розвитку, особливо виразні в перші три роки життя, є ключовим аргументом на користь раннього втручання. В цей час мозок дитини демонструє надзвичайну нейропластичність – здатність до структурних та функціональних змін під впливом досвіду. Це «вікно можливостей» дозволяє ефективно формувати нейронні мережі, відповідальні за мовлення, і компенсувати потенційні порушення. Пропустити цей період означає змусити мозок працювати в умовах, менш сприятливих для засвоєння мовленнєвих навичок, що призводить до більших труднощів у майбутньому. Раннє втручання використовує цю пластичність, надаючи цілеспрямовану стимуляцію в оптимальний для цього час.

Рання діагностика в контексті раннього втручання також має свою специфіку. Це не просто констатація наявності порушення, а прогностична оцінка ризиків та потенційних труднощів. Діагностика спрямована на виявлення найменших відхилень від вікових норм розвитку, оцінку факторів ризику (генетична схильність, перинатальні проблеми, особливості темпераменту, соціально-економічні умови), а також визначення сильних сторін дитини, на які можна спиратися у корекційній роботі. Це багатогранний процес, який включає спостереження за дитиною в природних умовах, використання стандартизованих шкал та тестів (адапованих до раннього віку), а також детальне опитування батьків [2, с. 327].

Комплексність раннього логопедичного втручання виявляється у залученні мультидисциплінарної команди. Логопед працює не ізольовано, а у тісній взаємодії з педіатром, який оцінює загальний стан здоров'я дитини, неврологом, який досліджує стан нервової системи, психологом, який вивчає когнітивний та емоційно-вольовий розвиток, а також іншими фахівцями за необхідності (сурдологом, офтальмологом тощо). Така співпраця дозволяє отримати цілісну картину розвитку дитини, виявити супутні проблеми та розробити найбільш ефективний, інтегрований план підтримки [2, с. 349].

Сімейно-центрований підхід є не просто рекомендацією, а базовим принципом раннього втручання. Батьки розглядаються не як пасивні «споживачі» послуг, а як активні учасники процесу, експерти щодо своєї дитини. Логопед не лише навчає батьків специфічним прийомам стимуляції мовлення, але й надає емоційну підтримку, допомагає їм зрозуміти особливості розвитку дитини,

адаптуватися до труднощів та відчутти себе компетентними в ролі вихователів. Взаємодія з батьками відбувається у форматі партнерства, що будується на довірі, повазі та взаємному розумінні. Логопедична робота переноситься з кабінету логопеда у природне середовище дитини – дім, у якому батьки щоденно взаємодіють з нею. Це дозволяє зробити корекційний процес більш інтегрованим у повсякденне життя та забезпечити його тривалість.

Корекційно-розвиткова робота в рамках раннього втручання має свої особливості. Вона є переважно ігровою, спрямованою на стимуляцію мовленнєвої активності в природних для дитини ситуаціях. Використовуються різноманітні методи: артикуляційна гімнастика в ігровій формі, розвиток дрібної моторики, ігри з пальчиками, стимуляція наслідування звуків та слів, розвиток розуміння мовлення через інтерактивні ігри та читання книг. Активно використовуються візуальні опори, жести, пісні, римовані ігри. Важливою є також робота з батьками щодо організації мовленнєвого середовища вдома: створення умов для спілкування, активне читання, використання мовлення для коментування повсякденних подій [3].

Пропедевтичний ефект раннього логопедичного втручання полягає не лише у попередженні класичних мовленнєвих порушень (дислалії, дисграфії, дислексії), але й у створенні міцного фундаменту для подальшого когнітивного та соціального розвитку. Діти, які отримують ранню логопедичну підтримку, мають кращі шанси на успішне навчання у школі, легше адаптуються в колективі, виявляють вищу комунікативну компетентність та загалом мають більш високу якість життя. Раннє втручання є інвестицією в майбутнє дитини, яка повертається сторицею у вигляді її успіхів та благополуччя [4, с. 210].

Незважаючи на всі переваги, реалізація раннього логопедичного втручання в Україні, як і в багатьох інших країнах, зустрічається з певними труднощами. До них належать: недостатній рівень обізнаності батьків та медичних працівників про важливість раннього мовленнєвого розвитку та ознаки можливих порушень; обмежений доступ до кваліфікованих фахівців, особливо в регіонах; відсутність єдиної державної системи раннього втручання, що призводить до фрагментарності послуг; недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення закладів, що надають послуги раннього втручання. Подолання цих викликів потребує спільних зусиль держави, освітніх та медичних закладів, громадських організацій та батьківської спільноти.

Таким чином, «раннє логопедичне втручання» – це не просто термін, а філософія допомоги, що ґрунтується на наукових знаннях про розвиток дитини, принципах ранньої профілактики та підтримки, мультидисциплінарному підході та партнерстві з родиною. Це потужний інструмент пропедевтики мовленнєвих порушень, який дозволяє змінити траєкторію розвитку дитини на краще, відкрити їй двері до успішного навчання та повноцінного життя. Глибоке розуміння сутності та значення раннього логопедичного втручання є критично важливим для всіх, хто причетний до виховання та розвитку дітей, а його широке впровадження – стратегічним завданням для будь-якого суспільства, що прагне забезпечити рівні можливості для всіх своїх громадян [5, с. 106].

На відміну від традиційної логопедичної допомоги, яка переважно починається після 4-5 років, коли мовленнєві порушення вже закріпилися, раннє втручання спрямоване на:

- Пропедевтику – попередження виникнення або поглиблення мовленнєвих порушень у дітей з факторами ризику (наприклад, перинатальна патологія, спадкова схильність, затримка темпів дозрівання нервової системи).
- Мінімізацію негативних наслідків, зменшення ступеня виразності вже наявних мовленнєвих труднощів.
- Створення передумов для нормального мовленнєвого розвитку, стимуляція загального та мовленнєвого розвитку дитини відповідно до вікових норм [5, с. 117].

Важливою особливістю раннього логопедичного втручання є його сімейно-орієнтований підхід. Батьки та близькі дитини активно залучаються до процесу корекції, отримують необхідні знання та навички для стимуляції мовлення дитини в повсякденному житті. Теоретичною основою раннього логопедичного втручання є сучасні дослідження, зокрема:

- Нейропсихології дитячого віку. Розуміння особливостей дозрівання мозкових структур, відповідальних за мовлення та їх пластичності в ранньому віці.
- Вікової психології. Знання закономірностей психічного та мовленнєвого розвитку дітей на

різних етапах.

- Психолінгвістики. Вивчення процесів формування мовленнєвої діяльності, взаємозв'язку мовлення з мисленням та іншими психічними процесами.

- Спеціальної педагогіки та логопедії. Розробка методів та прийомів корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають особливості розвитку [6, с. 221].

Важливим аспектом є врахування теорії сензитивних періодів, розробленої М. Монтесорі, яка зазначає про особливу чутливість дитини до засвоєння певних знань та навичок у визначені вікових меж. Для мовлення такими періодами є саме ранній вік.

Ефективне раннє логопедичне втручання охоплює такі ключові компоненти:

- Рання діагностика та скринінг. Виявлення дітей з ризиком або наявними мовленнєвими порушеннями якомога раніше. Це може включати скринінгові обстеження в пологових будинках, дитячих поліклініках, дошкільних закладах.

- Комплексна оцінка. Всебічне обстеження мовленнєвого та загального розвитку дитини, що проводиться командою фахівців (логопед, педіатр, невролог, психолог).

- Індивідуалізований план втручання. Розробка персоналізованої програми корекційно-розвиткової роботи, що враховує індивідуальні особливості дитини, характер та ступінь вираженості мовленнєвих порушень.

- Логопедичні заняття. Проведення індивідуальних або групових занять, спрямованих на стимуляцію мовленнєвого розвитку, корекцію звуковимови, формування словникового запасу, розвиток граматичної будови мовлення [6, с. 223].

- Консультування та навчання батьків. Надання батькам інформації про особливості мовленнєвого розвитку дитини, рекомендацій щодо стимуляції мовлення вдома, навчання прийомам взаємодії з дитиною.

- Міждисциплінарна співпраця. Тісна взаємодія логопеда з іншими фахівцями, які працюють з дитиною (педіатри, неврологи, психологи, педагоги).

- Моніторинг та оцінка ефективності. Регулярне відстеження динаміки розвитку дитини та оцінка ефективності проведеного втручання для внесення необхідних коректив [6, с. 222].

Раннє логопедичне втручання є надзвичайно важливим компонентом пропедевтики мовленнєвих порушень з кількох причин, а саме:

- Використання сензитивних періодів. Як вже зазначалося, ранній вік є найсприятливішим для формування мовленнєвих навичок. Втручання в цей період дозволяє використовувати природну пластичність мозку дитини для корекції.

- Попередження вторинних порушень. Некориговані мовленнєві порушення в ранньому віці можуть призвести до вторинних проблем, таких як труднощі з читанням та письмом, проблеми в комунікації та соціалізації, низька самооцінка. Раннє втручання допомагає запобігти цим наслідкам.

- Економія часу та ресурсів. Чим раніше розпочата корекція, тим менше часу та зусиль знадобиться для досягнення позитивних результатів. В подальшому подолання закріплених мовленнєвих порушень є більш тривалим та складним процесом.

- Підвищення якості життя дитини та сім'ї. Вчасна допомога дозволяє дитині успішно розвиватися, повноцінно спілкуватися з оточуючими, що позитивно впливає на її емоційний стан та загальний розвиток. Батьки отримують необхідну підтримку та відчувають себе більш впевнено у вихованні дитини [7, с. 51].

- Формування передумов для успішного навчання. Добре розвинене мовлення є фундаментом для успішного оволодіння шкільною програмою. Раннє втручання створює необхідні передумови для успішного навчання в майбутньому.

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження ефективного раннього логопедичного втручання зустрічається з певними викликами. Зазначимо найважливіші з них:

- Недостатня обізнаність батьків. Багато батьків не усвідомлюють важливості раннього мовленнєвого розвитку та можуть не звертати уваги на перші ознаки мовленнєвих труднощів.

- Обмежений доступ до кваліфікованих фахівців. Особливо в сільській місцевості може бути недостатньо логопедів, які спеціалізуються на роботі з дітьми раннього віку.

- Недостатнє фінансування. Розвиток системи раннього втручання вимагає значних

фінансових вкладень.

- Відсутність єдиних стандартів та протоколів. Необхідно розробити єдині стандарти та протоколи для діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей раннього віку [7, с. 58].

Відповідно до вищезазначеного, перспективи розвитку раннього логопедичного втручання нами вбачаються у таких напрямках:

- Підвищенні обізнаності суспільства. Проведення інформаційних кампаній для батьків та широкої громадськості про важливість раннього мовленнєвого розвитку та можливості раннього втручання.

- Розширенні мережі закладів та послуг. Створення спеціалізованих центрів раннього втручання, розширення штату логопедів у дошкільних закладах та поліклініках.

- Підготовці та перепідготовці фахівців. Забезпечення якісної підготовки логопедів, що спеціалізуються на роботі з дітьми раннього віку.

- Розробці та впровадженні нових методик та технологій. Використання сучасних технологій (онлайн-платформи, мобільні додатки) для підтримки раннього втручання.

- Вдосконаленні законодавчої бази. Прийняття нормативно-правових актів, що регулюють діяльність служб раннього втручання [9, с. 307].

Поняття «пропедевтика мовленнєвих порушень» є фундаментальним для сучасної логопедії, виходячи за межі лише корекції вже сформованих проблем і спрямовуючи погляди на попередження їх виникнення. Це не просто початковий етап логопедичної роботи, а цілісна система заходів, що охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на створення оптимальних умов для нормального мовленнєвого розвитку дитини та мінімізацію ризиків виникнення патологій. Розкриття цього поняття потребує розгляду його на різних рівнях – від біологічних передумов до соціальних факторів [9, с. 312].

На найглибшому рівні, пропедевтика мовленнєвих порушень розпочинається ще до народження дитини. Це включає пренатальну пропедевтику, яка передбачає інформування майбутніх батьків про фактори ризику, що можуть вплинути на мовленнєвий розвиток (інфекційні захворювання під час вагітності, шкідливі звички, спадкова схильність). Важливим є також належне медичне спостереження за вагітною, що дозволяє своєчасно виявляти та корегувати можливі проблеми.

Перинатальна пропедевтика охоплює заходи під час пологів та в перші дні життя дитини. Це належне ведення пологів, що мінімізує ризик пологових травм, які можуть негативно вплинути на центральну нервову систему, а отже, і на мовленнєвий розвиток. Раннє виявлення та лікування неврологічних проблем у новонароджених є особливо важливим для запобігання майбутнім мовленнєвим порушенням [11, с. 165].

Можна з упевненістю стверджувати, що поняття «раннє логопедичне втручання» є ключовим для сучасної логопедії та спеціальної педагогіки. Його ефективність як компонента пропедевтики мовленнєвих порушень доведена численними дослідженнями та практичним досвідом. Вчасне та комплексне втручання дозволяє запобігти формуванню стійких мовленнєвих порушень, мінімізувати їх негативний вплив на загальний розвиток дитини, забезпечити її успішну інтеграцію в суспільство та підвищити якість життя як дитини, так і її сім'ї. Подальший розвиток та впровадження принципів раннього логопедичного втручання є стратегічним напрямком для системи освіти та охорони здоров'я, що має на меті забезпечити кожній дитині можливість реалізувати свій мовленнєвий потенціал та отримати належну підтримку на найважливіших етапах її розвитку. Інвестиції в раннє логопедичне втручання – це інвестиції в майбутнє дитини та суспільства загалом [12, с. 72].

Поняття «раннє логопедичне втручання» є не просто терміном, а відображенням глибокого розуміння закономірностей мовленнєвого розвитку та необхідності своєчасної допомоги дітям. Воно є важливим компонентом пропедевтики мовленнєвих порушень, що дозволяє не лише попереджати їх виникнення, але й мінімізувати негативні наслідки, забезпечуючи дітям можливість для повноцінного розвитку та успішного майбутнього. Подальший розвиток системи раннього логопедичного втручання в Україні та Європі потребує спільних зусиль науковців, практиків, державних органів та батьківської спільноти. Аналіз поняття «раннє логопедичне втручання» як важливого компонента пропедевтики мовленнєвих порушень дозволяє зробити низку ключових висновків, що підкреслюють його невід'ємне значення в системі допомоги дітям з особливими освітніми потребами [10].

Центральним для розуміння ефективності раннього логопедичного втручання є концепція

пластичності дитячого мозку. Наукові дослідження переконливо доводять, що мозок дитини в ранньому віці надзвичайно пластичний і здатний до швидкої адаптації та компенсації. Це означає, що негативний вплив факторів ризику або незначні порушення в розвитку можуть бути значно мінімізовані або повністю подолані за умови своєчасного та цілеспрямованого корекційного впливу. Втрата цього «вікна можливостей» у ранньому віці може призвести до закріплення патологічних стереотипів мовлення та подальших труднощів, які будуть вимагати значно більше часу та зусиль для корекції [8, с. 334].

Підкреслимо, що пропедевтична цінність раннього логопедичного втручання виявляється на багатьох рівнях. По-перше, воно сприяє своєчасному формуванню базових передумов для мовленнєвого розвитку, таких як слухове сприйняття, увага, пам'ять, дрібна моторика. По-друге, воно допомагає виявити та корегувати фактори ризику ще до того, як вони призведуть до формування стійких мовленнєвих порушень. Наприклад, рання корекція порушень фонематичного слуху може запобігти дислалії або дисграфії в майбутньому. По-третє, раннє втручання сприяє більш гармонійному загальному розвитку дитини, оскільки мовлення тісно пов'язане з когнітивними, соціальними та емоційними аспектами. Дитина, яка має можливість ефективно спілкуватися, краще взаємодіє з однолітками та дорослими, легше адаптується до нових ситуацій, демонструє вищі навчальні досягнення.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Таким чином, можемо констатувати, що раннє втручання – це не просто бажана опція, а критично важлива необхідність, яка може запобігти каскаду негативних наслідків для розвитку дитини.

Сімейно-орієнтований підхід є ще однією наріжною ознакою раннього логопедичного втручання. На відміну від традиційної моделі, у якій логопед переважно працює безпосередньо з дитиною, раннє втручання активно залучає батьків та близьке оточення дитини до процесу корекції. Батьки стають активними партнерами в терапевтичному процесі, навчаються спеціальним прийомам та стратегіям для стимуляції мовлення дитини в повсякденному житті.

Незважаючи на досягнення, існують певні виклики, які потребують вирішення для повноцінного впровадження та розвитку раннього логопедичного втручання як ефективного компонента пропедевтики. Необхідно підвищувати обізнаність батьків та широкої громадськості про значення раннього мовленнєвого розвитку та можливості раннього втручання. Важливо розширювати мережу закладів, що надають послуги раннього втручання, особливо в регіонах, в яких доступ до таких послуг обмежений. Необхідна подальша підготовка та перепідготовка фахівців, які володіють специфікою роботи з дітьми раннього віку та їх сім'ями. Також важливо розробляти та впроваджувати єдині стандарти діагностики та корекції, а також активно використовувати сучасні технології для підтримки раннього втручання.

Список використаних джерел:

1. **Вступ** до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: навчально-методичний посібник. К. ГЕРБ. 2007. 288 с.
2. **Гаврилова Н.С.** Класифікація порушень мовлення. Корекційна педагогіка і психологія. 2012. С. 327-349.
3. **Деякі** питання реалізації пілотного проекту «Створення системи надання послуг раннього втручання: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 948-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2016-%D1%80>.
4. **Душка А.Л.** (2013). Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної освітньої установи. Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Вип. № 23(2). С. 210- 218.
5. **Жадленко І.О.** (2015). Інноваційні підходи у логопедичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами за умов використання корекційно компенсаційних технологій. Актуальні питання корекційної освіти. К. С. 106-117.
6. **Погоріла Ю.О.** (2019). Сучасні психотехнології мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Суми: ФОРМ С.П. С. 221-223.
7. **Рібцун Ю.В.** (2012). Урахування класифікацій мовленнєвих порушень у диференційній діагностиці. Український логопедичний вісник: зб. наук. пр. Вип. 3. С. 51-58.
8. **Романчук О.** (2008). Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів. Літопис. 334 с.
9. **Склянська О.В.** (2015). Супровід первинної соціалізації дитини з особливими потребами в програмах раннього втручання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. збірник наукових праць. К. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. Випуск 30. (Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»). С. 307-312.
10. **Стасенко Т.** Раннє втручання: для якісної послуги необхідна ефективніша міжвідомча координація [Електронний ресурс] Режим доступу:

<https://www.umj.com.ua/article/129279/rannye-vtruchannya-dlya-yakisnoyi-poslugi-neobhidna-efektivnisha-mizhvidomcha-koordinatsiya>. 11. **Тищенко В.В.** (2016). Класифікація порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 32(2). С. 165- 169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_32%282%29__31 12. **Трофименко Л.І.** (2014). Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навч.- метод. посіб. Київ. 72 с. 13. **Шеремет М.К.** (2014). Логопедія. Підручник. Київ. Видавничий Дім «Слово». 672 с.

References:

1. Vstup do abilitatsii ta reabilitatsii ditei z obmezheniamy zhyttiediialnosti: navchalno-metodychnyi posibnyk. K. *HERB*. 2007. 288 s. [in Ukrainian]. 2. Havrylova N.S. (2012). Klasyfikatsiia porushen movlennia. *Korektsiina pedahohika i psykholohiia*. S. 327-349. [in Ukrainian]. 3. Deiaki pytannia realizatsii pilotnoho proektu «Stvorennia systemy nadannia posluh rannoho vtruchannia: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.12.2016 r. № 948-r [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2016-%D1%80>. [in Ukrainian]. 4. Dushka A.L. (2013). Problemy korektsii nedolikh rozvytku u ditei iz zahalnym nedorozvytkom movlennia v umovakh doshkilnoi spetsialnoi osvithoi ustanovy. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka*. Vyp. № 23(2). S. 210- 218. [in Ukrainian]. 5. Zhadlenko I.O. (2015). Innovatsiini pidkhody u lohopedychnii roboti z ditmy z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy za umov vykorystannia korektsiino kompensatsiinykh tekhnolohii. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity*. K. S. 106-117. [in Ukrainian]. 6. Pohorila Yu.O. (2019). Suchasni psyhotekhnolohii movlennievoho rozvytku ditei z porusheniamy movlennia. *Aktualni problemy korektsiinoi pedahohiky, psykholohii ta reabilitatsii: materialy III Vseukrainskoi studentskoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Sumy: FOP Tsoma S.P. S. 221-223. [in Ukrainian]. 7. Ribtsun Yu.V. (2012). Urakhuvannia klasyfikatsii movlennievyykh porushen u dyferentsiinii diahnozytsii. *Ukrainskyi lohopedychnyi visnyk: zb. nauk. pr.* Vyp. 3. S. 51-58. [in Ukrainian]. 8. Romanchuk O. (2008). Nepovnospravna dytyna v simi ta v suspilstvi. Lviv. *Litopys*. 334 s. [in Ukrainian]. 9. Sklianska O.V. Suprovid pervynnoi sotsializatsii dytyny z osoblyvymy potrebamy v prohramakh rannoho vtruchannia. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. zbirnyk naukovykh prats. K. Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova*. 2015. Vypusk 30. (Serii 19 «Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia»). С. 307-312. [in Ukrainian]. 10. Stasenko T. Rannie vtruchannia: dlia yakisnoi poslugy neobkhidna efektyvnisha mizhvidomcha koordynatsiia [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <https://www.umj.com.ua/article/129279/rannye-vtruchannya-dlya-yakisnoyi-poslugi-neobhidna-efektivnisha-mizhvidomcha-koordinatsiya>. [in Ukrainian]. 11. Tyshchenko V.V. Klasyfikatsiia porushen movlennievoho rozvytku: suchasnyi stan, protyrichchia ta shliakhy yikh usunennia. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*. 2016. Vyp. 32(2). S. 165- 169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_32%282%29__31[in Ukrainian]. 12. Trofymenko L.I. (2014). Diahnozyka ta korektsiia zahalnoho nedorozvytku movlennia u ditei doshkilnoho viku: navch. metod. posib. Kyiv. 72 s. [in Ukrainian]. 13. Sheremet M.K. (2014). Lohopediia. Pidruchnyk. Kyiv. *Vydavnychi Dim «Slovo»*. 672 s. [in Ukrainian].

KOROL A. THE CONCEPT OF «EARLY SPEECH THERAPY INTERVENTION» AS AN IMPORTANT COMPONENT OF SPEECH DISORDERS PROPEDEUTICS.

This scientific article is devoted to the study of the concept of 'early speech therapy intervention' as a basic component of the propaedeutics of speech disorders in children. The relevance of the topic is due to the high prevalence of speech disorders in the child population and their significant impact on the child's overall development, academic performance and social adaptation. Traditional approaches to correction that begin at a later age are often less effective. In this regard, the need to focus efforts on preventing the occurrence and minimising the severity of speech problems comes to the fore, which determines the importance of early speech therapy intervention as a propaedeutic measure. The article analyses the theoretical foundations of normative speech development of a child in ontogeny, identifies risk factors that can lead to its disorders, and considers modern classifications of speech disorders. The essence of speech disorders propaedeutics in the context of modern speech therapy and its role in preventing secondary consequences of speech problems is defined. The central element of the article is the disclosure of the concept of 'early speech therapy intervention'. The key principles of early speech therapy intervention are substantiated: complexity (coordinated work of an interdisciplinary team of specialists), individual approach (taking into account the individual characteristics of the child), family-centred approach (active participation of parents in the correction process).

The article proves that early speech therapy intervention is a basic component of propaedeutics due to its mechanisms of propaedeutic influence. Timely detection of the risk or the first manifestations of speech disorders and immediate provision of qualified assistance can prevent the occurrence of many speech problems, minimise the severity of existing disorders and prevent the formation of persistent pathological mechanisms of speech. The role of early intervention in the prevention of secondary consequences of speech problems, such as learning difficulties (reading, writing), social maladjustment, emotional disorders, is emphasised. The existing forms of organisation of early

intervention and tools for diagnosing and evaluating its effectiveness are considered.

Keywords: early speech therapy intervention, propedeutics of speech disorders, speech development, early age, speech diagnostics, correction of speech disorders, integrated approach, risk factors, speech ontogeny.

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.12>

УДК 376.016-056.36:796-044.332

Н.П. Кравець

kravez2015@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1423-8533>

О.С. Конопця

logoped.oippo@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2448-6773>

РОЗВИТОК РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Розглянуто значення розвитку рухової активності учнів з інтелектуальними порушеннями засобами адаптивної фізичної культури. Проаналізовано висновки досліджень щодо ролі фізичної культури в закладах спеціальної освіти та корекції психофізичних порушень, удосконалення їхнього фізичного розвитку. Розкрито стан та розвиток фізичної культури в спеціальних школах Житомирської області. Доведено, що якість уроків фізичної культури залежить від професійної компетентності вчителів фізичної культури, тренерів-викладачів, участі їх у семінарах, вебінарах, тренінгах, Добрих практиках та інших. Використовуючи здобуті знання на курсах підвищення кваліфікації педагога застосовують їх під час проведення уроків, занять у гуртках, спортивних секціях. Організована корекційна робота сприяла зміцненню здоров'я дітей, удосконаленню в них рухових навичок, міжособистого спілкування, взаємодопомоги. В учнів підвищувалася мотивація при виконанні вправ, покращувався психоемоційний стан, що давало можливість їм досягати високих спортивних результатів. Завдяки правильній організації адаптивної фізичної культури вихованці почали оволодівати раніше недоступними для них видами спорту: флорбол, велосипедний спорт, дзюдо, каякі та інші. Враховуючи поетапність та ефективність плідної співпраці Житомирського обласного підрозділу Спеціальної Олімпіади України та Спеціальної Олімпіади України через організацію успішних форм та видів діяльності спортсмени показують найвищі результати на Всеукраїнських і міжнародних змаганнях.

Ключові слова: вчителі фізичної культури, учні з інтелектуальними порушеннями, рухова активність, адаптивна фізична культура, адаптивний спорт, види спорту, спортивні секції, підвищення кваліфікації, «Спеціаль Олімпікс», Спеціальна Олімпіада України, Житомирський обласний підрозділ Спеціальної Олімпіади України.

Постановка проблеми. Велике значення у соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями відіграє адаптивне фізичне виховання. Мета якого полягає в налагодженні та закріпленні соціально-адаптаційних зв'язків дитини. Проте, ефективність фізичного виховання в даний час у зв'язку з відповідними соціально-економічними умовами не в досить належному стані, що негативно впливає на інтереси та потреби дітей з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, на це впливає перебування населення в умовах воєнного стану, що призводить до посттравматичних синдромів. Особливого занепокоєння викликає інформація про випадки смертності дітей під час уроків фізкультури, що також свідчить про існування проблем в організації системи фізичного виховання та низький рівень здоров'я дітей.

Розвиток сучасного суспільства має неабияке значення, оскільки саме від стану здоров'я учнів залежить майбутнє країни.

Як відомо, у дітей наявні різноманітні рухові порушення: затримка розвитку моторики, відсутність або недорозвиток асоційованих, автоматичних захисних рухів, формул рухів і здатності їх виробляти, надмірне збудження, недостатність уваги. Спостерігаються порушення функцій, які забезпечують нормальну рухову активність: слухо-моторної координації, зорово-просторового орієнтування, функціональності руки, статичної координації рухів і організації динамічного руху; труднощі формування навичок, які вимагають диференційованих рухів або зміни темпу їх виконання і проявляються у відставанні дітей від вікової норми за показниками фізичного розвитку. Внаслідок цього